

ЗАГОРОДНІЙ
Анатолій Глібович —
академік НАН України,
президент Національної
академії наук України

АКАДЕМІЯ В ЧАСИ ВИКЛИКІВ: ПІДСУМКИ П'ЯТИРІЧЧЯ

Доповідь на звітній сесії Загальних зборів НАН України 6 жовтня 2025 року

Шановні колеги!

Шановні учасники Загальних зборів!

За останні п'ять років ми зіткнулися з тим, чого ніхто не міг передбачити, — пандемією, повномасштабною війною, руйнуваннями й втратами. Та попри все, наукова робота не зупинилася. Ми працювали під час пандемії, коли весь світ шукав нові способи боротьби з нею. Ми працювали й у час війни — під обстрілами й сиренами, часто без світла й тепла.

Академія зуміла поєднати вірність своїй науковій місії з реальними потребами держави й суспільства, довівши здатність діяти в умовах найбільших викликів. Це найкращий доказ того, що вона жива і здатна виконувати свою місію.

Сьогодні ми тут, щоб підбити підсумки цього непростого, але важливого п'ятиріччя, і водночас визначити орієнтири на майбутнє.

Більш докладно результати діяльності Академії за 2020—2025 рр. було висвітлено в доповідях голів секцій та академіків-секретарів відділень НАН України на засіданнях Президії. Ці матеріали частково вже оприлюднено, тому в цій доповіді я зупинюся на ключових підсумках та найвагоміших досягненнях.

Найпереконливіше про силу Академії свідчать її результати. Впродовж цих років наші науковці зберегли високий рівень досліджень і представили світові відкриття, що зміцнили авторитет нашої науки. Ми дбали й про актуальність досліджень та практичну важливість їхніх результатів: пріоритети формувалися у співпраці з державою та оборонним сектором, з особливим акцентом на штучний інтелект, квантові технології, суспільну стійкість та виклики війни.

Ці стратегічні орієнтири визначили обриси розвитку науки, а зусилля наших науковців втілилися в яскраві результати у різних галузях.

Математики розвинули підхід до розв'язання задачі Коші для багатовимірних нелінійних систем і створили моделі дифузії в пористих середовищах. Розроблено математично обґрунтовані моделі для прогнозування катастрофічних явищ у складних середовищах — від гідродинаміки до фінансових ринків, а також алгоритми для оптимізації транспортних потоків у мегаполісах.

У галузі інформатики з'явилися інтелектуальні системи з використанням суперкомп'ютерів, а також унікальні теоретичні розробки: схема для квантових обчислень і нова теорія інтегрування швидкоосцилюючих функцій, яку вже використовують у сфері кібербезпеки. Створено системи аналізу великих даних для критичної інфраструктури, методи розпізнавання образів для медичної діагностики та комплексні програмні рішення для моделювання в атомній енергетиці.

Механіки створили сучасні концепції механіки руйнування в'язкопружних та композитних матеріалів, запропонували методи моніторингу ресурсу складних технічних систем і дослідили унікальні властивості ауксетичних метаматеріалів. Вони сформували нові підходи до підвищення надійності авіаційних і космічних конструкцій, розробили методики оцінки довговічності енергетичного обладнання, запропонували інженерні рішення для захисту критичних мостових споруд у зоні бойових дій.

У фізиці і астрономії наші науковці побудували модель бозе-конденсатної матерії для опису ядер галактик, знайшли новий інваріант рівняння Дірака, відкрили нові пульсари на радіотелескопі УТР-2 і пояснили незвичні спектри М-карликів. Досягнуто нових результатів у сфері квантових матеріалів, плазмових процесів та фізики мікросвіту, які розширюють уявлення про структуру матерії та її властивості за високих густин енергії.

У галузі наук про Землю було запропоновано нову парадигму походження вуглеводнів, створено бази даних для прогнозування руху чорнобильських радіонуклідів, проведено моніторинг кліматичних змін і зафіксовано наслідки війни для довкілля. Геофізики вдосконалили

методи вивчення підземних структур для пошуку родовищ корисних копалин, а географи розробили системи геоінформаційного моделювання для передбачення природних ризиків.

Матеріалознавці запропонували інноваційний підхід «літоміметика» для створення внутрішніх архітектур у металах, що дозволяє отримувати нові високоміцні, високопластичні, біосумісні матеріали. Розроблено ультрависокотемпературну кераміку з підвищеною жароміцністю та стійкістю до окиснення для космічних апаратів і газотурбінних двигунів. Створено високоентропійні сплави, композиційні покриття для авіаційних деталей, біосумісні сплави для імплантатів і нові магнітні матеріали для енергетики.

Енергетики та ядерники спрямували зусилля на безпеку та ефективність критичної інфраструктури. Проведено дослідження аварійного охолодження ядерного обладнання за допомогою новітніх нанорідин, під час якого вперше доведено їхню здатність до охолодження перегрітих поверхонь без кризи кипіння. Розроблено вакуумно-дуговий процес осаджування захисних покриттів на оболонки твелів, а також методики подовження ресурсу турбогенераторів і трансформаторів.

Хіміки створили нові каталізатори і наноматеріали, зокрема графенові структури, які не поступаються платині, але мають вищу стабільність. Розроблено плазмохімічні технології очищення радіоактивних розчинів, синтезовано наносорбенти для очищення Чорнобильської зони, створено гібридні нанокompозити для сенсорів і систем отримання «сонячного» водню.

У біохімії досліджено механізми нейродегенеративних процесів, вивчено взаємодію ДНК з наночастинками, встановлено нові біомішені для терапевтичних засобів лікування. Біологи розкрили особливості еволюційних і екологічних процесів, створили нові сорти рослин із підвищеною врожайністю та унікальними властивостями, зокрема пшеницю з кольоровим зерном і високою антиоксидантною активністю. Випробовувано нові біоактивні імплантати, кераміку, модифіковану германієм,

для відновлення кісткових дефектів, «розумні» гідрогелі та рідинні перев'язувальні матеріали.

Важливий внесок зробили й соціогуманітарії, роботи яких стали своєрідним дзеркалом часу. Соціологи досліджували стан і поведінкові стратегії українського суспільства в умовах війни, вивчали механізми соціальної згуртованості, вплив масових міграцій та стресових чинників на демографічні процеси. Політологи й правознавці готували експертні пропозиції щодо реформування державних інституцій, зміцнення стійкості демократії та правового забезпечення повоєнного відродження України. Історики не лише видали багатотомні праці й фундаментальні енциклопедії, а й започаткували масштабні проекти з документування подій сучасної російсько-української війни, матеріали яких стали унікальним свідченням для історичної пам'яті та доведення світові правди про війну. Культурологи й мовознавці працювали над утвердженням української ідентичності, формуванням сучасного гуманітарного дискурсу, створювали нові словники, довідники й серії видань, які закріплюють національні цінності у світовому контексті. Економісти запропонували концепції трансформації економіки України, моделі розвитку промисловості та відбудови інфраструктури, а також стратегії циркулярної економіки й енергетичної незалежності. Демографи зробили прогнози подолання наслідків війни та відновлення трудового потенціалу.

Усе це — приклади того, як соціогуманітарний блок Академії не лише осмислює драматичні зміни, а й формує інтелектуальну основу для відновлення держави.

Наші установи забезпечували постійний науковий супровід енергетичної, авіакосмічної, машинобудівної, металургійної, оборонно-промислової та багатьох інших стратегічних галузей країни. У рамках генеральних угод і програм співпраці з КБ «Південне», ДП «Антонов», Запорізьким машинобудівним конструкторським бюро «Прогрес» імені академіка О.Г. Івченка, ДП НВКГ «Зоря»—«Машпроект», АТ «Мотор Січ», ДП «НАЕК «Енергоатом», КБ «Арсенал», ДП «ДержККБ «Луч», ДП «Дослідно-проектний центр кораблебудування» та за-

водом «Південкабель» було реалізовано низку прикладних рішень, уже впроваджених у виробництво.

Серед цих результатів — програмно-методичне забезпечення для зондування нафтогазових свердловин, інтелектуальні волоконно-оптичні системи діагностики кабельних ліній, які серійно випускає завод «Південкабель», а також роботизовані комплекси й методи відновлення зношених деталей для промислових підприємств. У машинобудуванні доведено до промислового рівня нові конструкційні рішення для парових турбін і елементів газотурбінних двигунів, що підвищують їхню надійність і ресурс.

У співпраці з КБ «Південне» створено програмні комплекси для розрахункового супроводу роботи систем ракети «Циклон-4М» та вдосконалено методи випробувань. Разом із ДП «Антонов» і ДП «Івченко-Прогрес» розроблено нові авіаційні матеріали, методики прогнозування меж аеродинамічної стійкості робочих лопаток вентиляторів і компресорів, що дозволяє значно скоротити терміни проектування й підвищити безпеку експлуатації двигунів. Для ДП «Зоря»—«Машпроект» реалізовано прикладні дослідження в галузі газотурбобудування, а для суднобудівної галузі — рішення з підвищення надійності корабельних енергетичних установок.

В енергетичному секторі наші науковці забезпечили науково-технічний супровід переходу енергоблоків АЕС на паливо компанії Westinghouse, розробили проект вітчизняного виробництва поглинальних елементів для систем управління та захисту реакторів, що стало кроком до енергетичної незалежності України. Водночас було реалізовано технології біогазової генерації, які вже дали мільярди кВт·год електроенергії, запроваджено перші національні стандарти «розумних» мереж, розроблено рішення для підвищення надійності водневих трубопроводів, а також прикладні проекти з оперативного відновлення роботи ТЕЦ після обстрілів.

Повномасштабна війна стала поворотною точкою — від науки почали очікувати не лише

нових знань, а й швидких, практичних рішень для фронту. І Академія відповіла на цей виклик. Значну частину досліджень було докорінно переорієнтовано. Установи Академії працюють у тісній взаємодії з Генеральним штабом, Міністерством оборони, військовими інститутами та частинами. Тематика науково-технічних програм тепер визначається в постійному діалозі з тими, хто безпосередньо формує потреби армії. Така співпраця зробила Академію гнучкішою, здатною оперативно реагувати на потреби й швидко адаптувати свої дослідження до вимог часу.

Результати цієї роботи охоплюють найрізноманітніші напрями — від безпілотних систем і високоточної зброї до нових матеріалів, авіаційної техніки, боеприпасів і військової медицини. Зокрема, наші науковці створили програмні рішення для керування роєм дронів, розробили системи комп'ютерного зору, а також технології для виявлення вибухонебезпечних предметів і картування мінних полів за допомогою безпілотників. Розроблено алгоритмічне забезпечення для наведення ракет, фотодетектори й матеріали для інфрачервоних головок самонаведення, а також антиблікові покриття для оптичних систем. Розроблено і передано у фронтові бригади засоби РЕБ та антидронові рушниці. Для потреб авіації створено нові технології обробки жароміцних сплавів, виготовлення деталей авіадвигунів із титанових сплавів способом 3D-друку. Наші фахівці розробили технології для підвищення ефективності снарядів і запропонували матеріали для посилення уражальної дії боеприпасів.

Для військової медицини створено біоактивні імпланти для відновлення великих кісткових дефектів, а також нові засоби фармакотерапії для допомоги військовим, які страждають від посттравматичного стресового розладу. Розроблено унікальний ендоскопічний магнітний інструмент для видалення металевих осколків із плевральної або черевної порожнини та лапароскопічні магнітні хірургічні інструменти, відзначені міжнародною премією Товариства військових хірургів США. Розроблено гель та «рідинний бинт» для лікування

шкірних ушкоджень в польових умовах — з антимікробною, протизапальною та репаративною дією. Створено біоінженерні матеріали на основі «розумних» гідрогелів з наночастинками золота, з яких виготовлено імпланти для реконструктивної хірургії обличчя. Матеріали мають протипухлинні та антимікробні властивості і вже пройшли успішні доклінічні випробування.

Ці приклади — лише невелика частина того, що сьогодні робить Академія для зміцнення обороноздатності держави. Наше завдання — продовжувати й нарощувати цю роботу з максимальною результативністю.

Що важливо, наші вчені не чекали на формальні доручення. Вони пропонували готові рішення, консультували, допомагали військовим підрозділам, іноді буквально «з коліс» передаючи свої розробки у використання. Академія стала майданчиком, на якому фундаментальні знання безпосередньо перетворювалися на оборонні технології. Важливим кроком у цьому напрямі стало проведення нами спеціалізованих виставок оборонних досліджень і розробок, на яких ми представляли результати роботи установ для підвищення безпеки і обороноздатності держави.

Водночас було істотно посилено фінансову підтримку оборонних досліджень. Обсяги фінансування цільової програми, спрямованої на розвиток технологій для оборонного сектору, за останні роки зросли більш ніж удвічі. Це дало можливість розширити масштаби робіт, пришвидшити реалізацію найбільш перспективних розробок і забезпечити їх впровадження в практику.

І ця робота не залишилася непоміченою. Суспільство й держава побачили: Академія — це не лише осередок науки, а й стратегічний ресурс країни. Ми зміцнили свій авторитет у державному управлінні та секторі безпеки, стали надійним партнером у найвідповідальніших сферах.

Попри всі виклики, Академія залишалася невід'ємною частиною світового наукового простору. Ми не лише зберегли наші традиційні партнерства, а й розширили їх, довівши, що

здатні працювати на найвищому рівні навіть у таких надскладних умовах. Наші колективи брали участь у провідних міжнародних проєктах — від експериментів у колабораціях LHCb та ALICE (CERN), CBM (FAIR) до досліджень з термоядерного синтезу на європейських і азійських установках, від спостережень космосу на телескопі Джеймса Вебба до генетичних і біомедичних програм із провідними університетами світу.

Академія активно долучалася до рамкових програм ЄС «Горизонт Європа» та Євратом, а також до міжнародних ініціатив у сфері безпеки, зокрема програми НАТО «Наука заради миру і безпеки». Нині виконується понад 50 проєктів за участі наших установ, а п'ять національних контактних пунктів діють на базі установ Академії. Завдяки підтримці міжнародних фондів і партнерів українські вчені отримали гранти на дослідження, кошти на відновлення інфраструктури й сучасне обладнання. Польська академія наук, НАН США та європейські академії профінансували десятки спільних проєктів, а конкурси дозволили українським колективам зберегти й розвинути свій потенціал. У співпраці з Німеччиною відкрито центри передових досліджень, розгорнуто проєкти з DESY, Німецьким дослідницьким фондом, підписано меморандуми з Товариством Макса Планка і Академією Леопольдіна.

Вагомим результатом стали численні спільні публікації наших вчених із закордонними колегами в найавторитетніших журналах світу, що зробили наші здобутки видимими на глобальній арені. Водночас Академія інтегрувалася в європейську хмарну інфраструктуру відкритої науки, забезпечуючи нашим дослідникам доступ до Єдиного національного інформаційного простору. Ми брали участь у розробленні документів ЮНЕСКО щодо підтримки наукової екосистеми України та безпеки науковців, а також у міжнародних ініціативах з оцінювання шкоди, завданої війною.

Особливе значення в цей період мала наукова дипломатія. Академія стала голосом України у світі науки: на міжнародних конгресах, симпозіумах, зустрічах ми не лише представляли

результати досліджень, а й доносили правду про війну, руйнування наукової інфраструктури, про стійкість українських учених.

Важливою складовою нашої діяльності залишалася видавнича робота. Упродовж п'яти років установи Академії підготували понад 2000 наукових книг, серед них більш як 1500 монографій та близько 500 збірників праць. Лише у провідних зарубіжних видавництвах вийшло майже 300 монографій учених НАН України. Щороку ми забезпечували вихід у середньому 40 академічних журналів, п'ять із яких — англійською мовою. Загалом наші публікації розміщувалися у понад 280 академічних виданнях, з яких 200 внесено до Переліку наукових фахових видань; 67 наших видань індексуються у Web of Science та Scopus. Попри війну й обмежені ресурси, Академія зберегла видавничу активність і перейшла до сучасних форматів відкритої науки: створено універсальну електронну платформу журналів НАН України та англomовний портал наукових книг, що зробило результати наших досліджень більш видимими у світі.

Не менш значущим є те, що Академія змогла змінюватися зсередини. Ми оновили Статут, закріпивши демократичні процедури управління і розширивши права трудових колективів у виборах керівників інститутів. За новою процедурою вже обрано 46 нових директорів, що дозволило поєднати наступність і відкритість для нового покоління управлінців. Вибори до складу Академії із застосуванням вікових квот знизили середній вік академіків на чотири роки, а членів-кореспондентів — на сім. Так ми поступово долаємо віковий дисбаланс і відкриваємо шлях молодшому поколінню.

Важливим кроком стало впровадження нових підходів до оцінювання ефективності наукових установ. Ми наблизилися до європейських практик, у яких на перший план виходить якість досліджень, їхня практична значущість і міжнародна видимість. Це був непростий, але необхідний крок: там, де не було результатів, ми мали сміливість визнати це. За підсумками оцінювання частина установ змінила профіль роботи, інші отримали нові завдання, а деякі

завершили свою діяльність. Це болісні, але чесні рішення, що свідчать про здатність Академії брати відповідальність.

На основі результатів оцінювання ми провели подальшу оптимізацію структури. П'ять наукових установ ліквідовано, десять приєднано до сильніших, ще чотири об'єднано, а в п'яти оновлено напрями діяльності та змінено назви. До складу відділень включено шість установ, що раніше підпорядковувалися Президії, а мережу подвійного підпорядкування впорядковано разом із Міністерством освіти і науки. Оптимізовано й дослідно-виробничу базу: понад 160 підприємств, що давно втратили зв'язок із наукою, передано до Фонду держмайна, ще кілька організацій припинили діяльність. Водночас впорядковано управління майном: зареєстровано сотні об'єктів нерухомості й земельних ділянок, частину приміщень, що не використовуються, перепрофільовано чи передано іншим інститутам.

Ми вдосконалювали підходи до фінансування, почали поступове приведення базового фінансування у відповідність до результатів державної атестації та внутрішнього академічного оцінювання, а саме: впродовж останніх років ми використовували такий підхід при розподілі частки, на яку збільшувалося базове фінансування установ. Як наслідок, розподіл ресурсів тепер залежить від результатів оцінювання діяльності установ, їхньої кадрової спроможності та перспектив розвитку. Удосконалено порядок конкурсного відбору наукових робіт і створено базу незалежних експертів, що забезпечило прозорість і об'єктивність рішень. Ми відійшли від практики розпорошення фінансів і зосередили підтримку на дослідженнях, які мають реальний потенціал для прориву, відмовилися від формування цільових програм відділень, що спростило підтримку важливих напрямів досліджень. Звісно, це не революція, а послідовна еволюція, але вона поступово робить Академію сучаснішою й ефективнішою.

Академія значно посилила свою науково-експертну діяльність і взаємодію з державою. За п'ять років ми підготували майже 8000 експертних висновків, аналітичних матеріалів і пропозицій для уряду, парламенту, РНБО.

Це були документи, що стосувалися стратегій розвитку, безпеки, інновацій. У 2024 р. відповідним законом України Академію визначено головною експертною установою з правової експертизи законопроектів. Ми уклали низку угод і меморандумів із міністерствами та державними агентствами. Наші науковці працюють у складі колегій, експертних рад і комісій різних органів державної влади, постійно залучаються до формування державної політики. У критичні моменти, як-от після підриву Каховської ГЕС, саме Академія першою надала уряду чіткі висновки та рекомендації. У часи пандемії COVID-19 наші вчені розробляли прогнози поширення хвороби, які, до речі, виявилися близькими до реального розвитку подій, консультували уряд і суспільство, створювали тест-системи. А вже у воєнні роки Академія підготувала «Візію повоєнного відновлення», де визначено роль науки у відбудові країни — від модернізації енергетики й промисловості до екологічної безпеки та інноваційної економіки. Ми проводили розрахунки економічних втрат від війни, аналізували проблеми безпеки громад, відновлення інфраструктури, екологічні загрози та перспективи інновацій.

В Академії з'явилися нові інструменти управління. Створено Науково-технічну раду, яка об'єднала представників уряду, парламентських комітетів, провідних підприємств і галузевих академій. Вона працює над тим, щоб наші установи активніше долучалися до розв'язання проблем економіки та соціальної сфери, а наукові розробки швидше знаходили шлях до впровадження. Тут обговорювали створення інноваційних кластерів, залучення інвестицій у науку, розвиток партнерства з бізнесом і промисловістю.

Важливу роль відіграють і науково-координаційні ради при секціях Академії. Вони формують нові міждисциплінарні програми, координують фундаментальні дослідження, організовують конкурси за програмою 6541230. А ще ми створили резерв керівних кадрів із за-

лученням молодих учених, які вже довели свої професійні та організаторські здібності. Це відкриває шлях новій генерації лідерів науки.

Попри війну Академія продовжила модернізувати свою інфраструктуру. Майже 300 млн грн було спрямовано на закупівлю й ремонт обладнання, приладів. Створено Інфраструктуру відкритої науки з репозитаріями, архівами та платформами, інтегрованими в європейський простір. Наші установи отримали доступ до суперкомп'ютерів, лабораторій і баз даних у міжнародних дослідницьких інфраструктурах.

Підтримка молодих учених — це наш стратегічний пріоритет. З 2021 по 2024 р. ми реалізували 109 проектів молодіжних лабораторій і груп на суму понад 153 млн грн. У 2025 р. триває виконання ще 74 проектів із бюджетом понад 53 млн грн. Паралельно молоді науковці реалізували майже дві сотні власних дослідницьких робіт, а новий конкурс дозволить профінансувати ще близько 70. Ми підтримуємо участь молодих вчених у державних і міжнародних конкурсах, стипендійних програмах. Щороку 300 молодих дослідників отримують стипендії Президента України, ще 320 — стипендії НАН України. З 2021 р. діє програма постдокторальних досліджень: нею вже скористалися 29 молодих науковців, більшість з яких успішно працевлаштувалися в наших інститутах. Того самого року започатковано 15 стипендій імені академіка Бориса Патона для найталановитіших молодих кандидатів і докторів наук.

Особливе місце посідає інтеграція науки й освіти. Укладено десятки угод про співпрацю з університетами, створено понад 20 нових науково-навчальних структур, реалізовано сотні спільних тем і проектів, опубліковано десятки монографій. Київський академічний університет став головним майданчиком для підготовки молодих дослідників за сучасними освітньо-науковими програмами, відкрито спеціалізовані кафедри при провідних інститутах Академії. Так ми формуємо цілісну екосистему науки й освіти, яка працює на майбутнє країни.

Ми добре розуміємо: саме молодь формує завтрашнє обличчя української науки. І наше

завдання — дати їй ресурси, підтримку і впевненість у тому, що в Україні можна будувати успішну наукову кар'єру.

Зроблено кроки до розвитку власної інноваційної інфраструктури. На базі кластеру з 13 академічних установ формується науковий парк «Академ.Сіті». Для цього створено Асоціацію академічного співробітництва «Академ.Сіті», підписано меморандуми між Академією, Київським академічним університетом і Київською міською військовою адміністрацією. Центр інновацій КАУ уже працює над тим, щоб наукові розробки доводилися до високих рівнів готовності та комерціалізувалися.

Ми заклали основу для інноваційних кластерів, у межах яких інститути Академії працюватимуть разом із промисловістю. Йдеться про цифрові технології, медицину й фармацевтику, енергетику, нові матеріали та захист довкілля. Це прямий шлях до того, щоб наука й виробництво працювали як єдине ціле і давали країні реальні конкурентні переваги.

Значно посилено комунікацію та популяризацію науки. Запрацював оновлений сайт, створено YouTube-канал, започатковано традицію інтерв'ю з провідними вченими. Засновано премію «За популяризацію науки». Інформація про діяльність наших установ під час війни публікувалася навіть на сторінках журналів *Science* і *Nature*.

Ми чесно визнаємо: поруч із досягненнями є й виклики. Руйнування інфраструктури, вплив кадрів, обмежене фінансування, потреба в модернізації управління — усе це залишається нашою реальністю.

Понад дві сотні об'єктів зазнали пошкодження чи були знищені. Частину обладнання втрачено назавжди. Це втрата не лише матеріальна, а й символічна: десятиліттями будовані лабораторії, наукові центри опинилися під ударом війни.

Тисячі вчених були змушені виїхати з небезпечних регіонів, сотні — за кордон. Ми вдячні партнерам, які підтримали наших колег, але водночас маємо думати про те, як повернути цих людей у науку в Україні, як зберегти цілісність наших наукових шкіл.

Тривожною є динаміка кадрового складу. За п'ять років чисельність працівників Академії скоротилася з майже 28 тис. до 24,4 тис., у тому числі наукових працівників — із 14,5 тис. до 13,2 тис. Кількість кандидатів наук і докторів філософії зменшилася на 1,9 %, а докторів наук — на 3 %. І це при тому, що за останні п'ять років наші науковці захистили 305 докторських і 883 кандидатські (на ступінь доктора філософії) дисертації. Помітним є зменшення кількості співробітників без наукового ступеня — майже на 20 %. Не кращою є й ситуація з поповненням молоддю: у 2024 р. кількість молодих учених зменшилася на третину проти 2021 р., а молодих кандидатів наук — більш як на чверть. Така динаміка свідчить не просто про втрату кадрів, а про системну загрозу для майбутнього наукового потенціалу країни.

Не менш складною залишається ситуація з фінансуванням. За п'ять років бюджет Академії зріс із 5,1 до 7,4 млрд грн, але з урахуванням інфляції ця динаміка не забезпечила реального розвитку. Майже 80 % коштів традиційно спрямовується на виплату заробітної плати з нарахуваннями, тоді як на обладнання, ремонти та інфраструктуру залишається менше 10 %. Середня заробітна плата по Академії за звітний період збільшилася з 9,6 тис. до 14,8 тис. грн на місяць, або в 1,5 раза, тоді як по економіці середня місячна заробітна плата зросла майже вдвічі — з 11,6 тис. до 21,5 тис. грн. У перерахунку на одного дослідника наше фінансування у 9 разів нижче, ніж у країнах ЄС. Установи Академії змогли залучити майже 3 млрд грн позабюджетних коштів — від госпдоговірних робіт, міжнародних грантів, партнерства з бізнесом. Однак цього явно недостатньо, щоб компенсувати дефіцит державного фінансування й забезпечити подальший розвиток наукової інфраструктури Академії.

Воєнний час диктує жорсткі пріоритети, і ми розуміємо, що головні ресурси йдуть на оборону. Але це не знімає потреби у системному фінансуванні науки. Адже без науки немає розвитку економіки, безпеки, медицини. І сьогодні ми маємо спільно шукати нові моделі підтрим-

ки — від державних програм до партнерства з бізнесом і міжнародними фондами.

Є й організаційні виклики. Академія повинна стати ще більш відкритою, сучасною, гнучкою у своїх рішеннях. Ми вже зробили кроки до цього, але шлях ще далекий від завершення. Потрібна подальша модернізація системи управління, оцінювання ефективності, комунікації із суспільством.

Сьогодні ми говоримо передусім про підсумки. Але кожен підсумок водночас відкриває двері в майбутнє. Попереду на Академію чекає ще багато роботи: відновлення зруйнованої інфраструктури, підтримка молодих учених, пошук нових моделей фінансування, подальше зміцнення міжнародних партнерств. Проте головне завдання — зберегти й примножити те, що ми здобули у найтяжчі часи: єдність, стійкість і здатність науки служити суспільству.

П'ять років — це небагато в історії, але дуже багато в масштабі людських зусиль. Ми пройшли цей шлях разом. І можемо з гідністю сказати: Академія вистояла, працювала для держави і довела, що вона потрібна Україні.

Я хочу висловити щире подяку всім нашим науковцям — тим, хто працює в лабораторіях, хто розробляє нові технології, хто захищає нашу країну на фронті.

Окремо хочу відзначити величезну волонтерську роботу наших колективів. Установи Академії не лише створювали власні розробки для Збройних Сил, а й масово передавали їх на фронт. Це мобільні джерела живлення на базі сонячних панелей, портативні системи очищення води, спеціальні керамічні плити для броньованих деталей, 3D-друковані деталі для військової техніки та медичних виробів, медичні імобілізаційні пневматичні шини для тимчасової фіксації травмованих кінцівок і транспортування поранених з мінімальною травматичністю, «розумні» сенсори для моніторингу середовища, а також унікальні матеріали для маскуванню і захисту техніки, в тому числі десятки тисяч квадратних метрів маскувальних сіток. Військові отримали і спеціальні генератори та пічки-енергоустановки, розроблені в Академії, які одночасно дають тепло та електрику. Наші інженери

розробляли й передавали пристрої для зв'язку, елементи безпілотних комплексів, системи підзарядки для дронів і тепловізорів. Виготовляли обладнання для військових шпиталів — від хірургічних інструментів до імплантатів для реконструктивної хірургії.

Не менш вагомою була й фінансова підтримка. Академічні колективи збирали кошти на безпілотники, радіостанції, автомобілі, тепловізори, амуніцію, маскувальні сітки та окопні свічки. Члени Академії віддавали на потреби армії свої місячні виплати. Тисячі науковців жертвували на оборону зарплати, премії, стипендії, профспілкові внески, а також частину виграних грантів. Загальна сума цієї допомоги вимірюється десятками мільйонів гривень.

Наші науковці допомагали переселенцям, підтримували звільнені громади, забезпечували відновлення шкіл, бібліотек і парків у прифронтових регіонах.

Ви є серцем Академії. Ми схиляємо голови перед пам'яттю наших колег, які загинули від ворожих атак чи на полі бою.

І особлива вдячність — Збройним Силам України. Саме завдяки їхній мужності та жертвовності ми маємо можливість працювати, продовжувати дослідження, будувати майбутнє. Усі наші здобутки цих років стали можливими лише тому, що вони захищають нас від ворога.

Попереду — нові виклики. Але я впевнений, разом ми зможемо зробити Академію ще сильнішою, сучаснішою, ще більш корисною для держави і суспільства. Бо сила Академії — у її людях, у їхній відданості науці й Україні.

Дякую вам за працю, за підтримку і за віру. І ще раз дякую нашим воїнам, які щодня дають нам можливість бути тут і працювати задля Перемоги.

Слава Україні!

Anatoly G. Zagorodny

Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7953-6726>

ACADEMY IN TIMES OF CHALLENGES: FIVE-YEAR RESULTS

Report at the session of the General Meeting of the National Academy of Sciences of Ukraine, October 6, 2025

Cite this article: Zagorodny A.G. Academy in times of challenges: five-year results. Report at the session of the General Meeting of the National Academy of Sciences of Ukraine, October 6, 2025. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2025. (11): 11—19. <https://doi.org/10.15407/visn2025.11.011>